

KRZYSZTOF RATAJCZAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-1298-986X

Współczesna działalność dawnych zakonów rycerskich (szpitalników św. Jana i zakonu niemieckiego) na polu pomocy i wsparcia społecznego

Streszczenie. Zakon Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego, powszechnie znany jako Zakon Kawalerów Maltańskich lub Joannitów, został założony w Jerozolimie jeszcze przed I wyprawą krzyżową (1095). Z kolei drugi z prezentowanych w niniejszym artykule zakonów – Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie – zawdzięcza swoje powstanie III wyprawie krzyżowej i został założony podczas oblężenia Akki w 1090 roku z inicjatywy niemieckich pielgrzymów. Oba zgromadzenia przetrwały nie tylko upadek państw krzyżowych na Bliskim Wschodzie, lecz także okres reformacji i oświecenia, związany z masową kasatą zakonów, i funkcjonują do dziś, choć w całkowicie odmiennych uwarunkowaniach.

Celem rozdziału jest omówienie współczesnych form działalności Kawalerów Maltańskich oraz Krzyżaków w obszarze szeroko rozumianego wsparcia społecznego i pomocy społecznej. Oba zakony są obecnie zaangażowane w działalność edukacyjną i charytatywną, realizowaną poprzez liczne inicjatywy i instytucje, a także uczestniczą w doraźnych akcjach pomocowych, wspierając osoby dotknięte klęskami żywiołowymi oraz przyczyniając się do rozwoju infrastruktury w regionach dotkniętych ubóstwem. Nie sposób również pominąć Maltańskiej Służby Medycznej oraz licznych placówek ochrony zdrowia prowadzonych przez oba zakony w Polsce, Europie i innych regionach świata.

Słowa kluczowe: joannici, Zakon Niemiecki, gościnność, opieka społeczna

Contemporary Activity of the Former Military Orders (Hospitaliers of St. John's and the German Order) in the Field Of Social Support and Social Assistance

Abstract. The Order of the Hospital of St. John of Jerusalem, commonly known as the Order of the Knights of St. John or the Hospitaliers, was founded in Jerusalem even before the First Crusade (1095). In turn, the second of the presented in this article – the Order of the Hospital of the Blessed Virgin Mary of the German House in Jerusalem owes its existence to the Third Crusade,

and was founded during the siege of Acre in 1090 on the initiative of German pilgrims. Both congregations survived not only the fall of the Crusader states in the Middle East but also the times of the Reformation and the Enlightenment, with the mass dissolution of religious congregations, and are still functioning, albeit under completely different circumstances.

The aim of the article is to discuss the contemporary forms of activity of the Knights of St. John and the Teutonic Knights in the field of broadly understood social support and social assistance. Both congregations are currently involved in educational and charitable activities, carried out by numerous initiatives and institutions, as well as participating in *ad hoc* charitable actions, supporting those affected by natural disasters and helping to develop infrastructure in regions where poverty prevails. It is also impossible not to mention the Maltese Medical Service and the numerous health care facilities run by both orders in Poland, Europe, and other regions of the world.

Keywords: Hospitallers, Deutsch Orden, hospitality, social care

Początki zakonu Szpitala św. Jana Jerozolimskiego sięgają drugiej połowy XI wieku, kiedy w Jerozolimie powstało z inicjatywy kupców z włoskiej republiki Amalfi hospicjum dla ubogich i pielgrzymów. W 1113 roku papież Paschalis II w bulli *Pie postulatio voluntatis* wymienił jako fundatora hospicjum brata Gerarda: *institutiori ac prepositio Hierosolymitani Xenodochii* (Duchesne 2014). Wiadomo, że po zdobyciu Jerozolimy przez wojska pierwszej krucjaty pojawiły się liczne darowizny na rzecz owego hospicjum. Nowy zakon stał się niezależną instytucją na mocy bulli Anastazego IV *Christiano fidei religio* z 21 października 1154 roku. Już pierwotna reguła zakonu, autorstwa wielkiego mistrza Rajmunda z Puy, wskazywała na jego zaangażowanie w szpitalnictwo i opiekę nad pielgrzymami: „każdego dnia, zanim bractwo pójdzie jeść, chory ma otrzymać jadło, tak jakby był panem”. Statuty zakonu uściślały: „kiedy przybędzie, który chory, niechaj będzie położony do łóża i tam, jakoby sam Pan był przyjęty, dostarczycie mu, co dom nasz ma najlepszego”. Joannita zobowiązany był tak do *tuitio fidei*, ochrony wiary, jak i *obsequium pauperum*, służby ubogim. Jak zauważa Henry J.A. Sire, służba w zakonie była realizacją doskonałego poświęcenia, a rycerski obowiązek ochrony słabych znalazł swe spełnienie w życiu pełnym pokornej służby ubogim i chorym (Sire 2000). W okresie średniowiecza zakon angażował się w działania militarne i pomoc społeczną zarówno w Ziemi Świętej, jak i w licznych lokalizacjach na terenie łacińskiej Europy, w tym na ziemiach polskich (Ratajczak 2019). Po upadku swego panowania na Malcie, w 1798 roku, od początku XIX wieku joannici skoncentrowali się wyłącznie na działalności szpitalnej i opiekuńczej.

W czasach współczesnych zakon jest obecny w całej praktycznie Europie i na innych kontynentach, przejawiając od wieków ciekawy synkretyzm religijny – jest zarówno zakonem katolickim, a jednocześnie podmiotem prawa międzynarodowego, a także członkiem-obserwatorem ONZ, posiadając liczne odgałęzienia protestanckie. W 2023 roku Suwerenny Wojskowy Zakon Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego, zwany Rodyjskim i Maltańskim, liczył ok. 13,5 tys. członków oraz 80 tys. ochotni-

ków – wolontariuszy, a także 25 tys. pracowników – głównie personelu medycznego. Zakon prowadzi przedstawicielstwa dyplomatyczne w ponad 100 krajach świata i od 1994 roku ma status stałego obserwatora przy ONZ. Istnieją jego cztery protestanckie odgałęzienia: The Most Venerable Order of St John w Wielkiej Brytanii, Die Balley Brandenburg des Ritterlichen Ordens Sankt Johannis vom Spital zu Jerusalem w Niemczech, Johanniter Orde in Nederland i Johanniterorden i Sverige w Szwecji (E. Buttigieg 2014). Od 2023 roku na czele zakonu stoi wielki mistrz John Timothy Dunlap (ur. 1957), kanadyjski doktor prawa, jest pierwszym wielkim mistrzem (a 81. w ogóle), który nie ma pochodzenia szlacheckiego i zarazem pierwszym zwierzchnikiem zakonu, który nie pochodzi z Europy (<https://www.orderofmalta.int/news/fra-john-dunlap-81st-grand-master-of-the-order-of-malta/> [dostęp: 11.03.2026]).

Nie sposób w krótkim artykule omówić wszystkich działań tak potężnej, międzynarodowej instytucji, jaką jest Zakon św. Jana, zatem aby zilustrować wielowątkowość i różnorodność form działania posłużę się egemplifikacją.

Najliczniejszą częścią zakonu jest katolicki Suwerenny Wojskowy Zakon Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego, zwany Rodyjskim i Maltańskim. Liczy on obecnie 13 500 członków, 100 000 stałych wolontariuszy i wykwalifikowany personel, składający się z 60 000 profesjonalistów – z których większość to personel medyczny i ratownicy medyczni. Tworzy on skuteczną sieć pomocy, która obejmuje szerokie spektrum działań: od pomocy w nagłych wypadkach dla uchodźców i przesiedleńców żyjących w czasie wojen i konfliktów po interwencje na obszarach dotkniętych klęskami żywiołowymi, pracę w szpitalach, opiekę medyczną i usługi społeczne. Różne akcje zakonu prowadzone są niezależnie lub w ramach partnerstwa z rządami i agencjami międzynarodowymi, są obecnie aktywne w 130 krajach.

W ostatnich dziesięcioleciach nasiliła się pomoc dla ofiar katastrof naturalnych i konfliktów zbrojnych. Poprzez swoje krajowe stowarzyszenia, wolontariuszy i światową agencję pomocy humanitarnej Malteser International Zakon Maltański zapewnia pomoc medyczną i humanitarną w nagłych wypadkach oraz współpracuje z ludnością dotkniętą klęskami żywiołowymi w celu wdrożenia programów odbudowy.

Siłą zakonu jest ogromna liczba wolontariuszy. Uczestniczą oni w licznych projektach i programach, w ramach których ci z reguły młodzi ludzie pracują razem z profesjonalistami, a dzięki ich wkładowi mają szansę stać się bardziej świadomi społecznie.

Zakon Maltański prowadzi służby pierwszej pomocy i pogotowia ratunkowego w 47 krajach, które również w dużej mierze polegają na pracy wolontariuszy oraz osób czasowo zaangażowanych w projekty specjalne (<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/volunteers/> [dostęp: 16.10.2025]).

Wspólnym projektem całego Zakonu Maltańskiego, w ramach odpowiedzialności operacyjnej Francuskiego Stowarzyszenia Zakonu, jest szpital w Betlejem, specjalizujący się w wysokiej jakości opiece położniczej. Od 1990 roku w szpitalu

urodziło się ponad 100 000 dzieci. Szpital Świętej Rodziny odbiera około 60 proc. wszystkich noworodków w Betlejem, utrzymując wskaźnik przeżycia na poziomie prawie 100 proc. Jest to jedyny szpital w regionie wyposażony medycznie do odbierania porodów urodzonych przed 32. tygodniem ciąży. W ostatnim czasie ze względu na utrzymującą się niestabilną sytuację polityczną i bardzo napiętą sytuację gospodarczą, zapotrzebowanie na usługi szpitalne wzrosło. Palestyna nie ma krajowego systemu opieki zdrowotnej, w związku z czym koszty operacyjne szpitala są pokrywane przez Zakon Maltański. Stowarzyszeniu francuskiemu z uwagi na wysokie koszty pomagają stowarzyszenia krajowe z Niemiec, USA, Irlandii i Szwajcarii oraz Unii Europejskiej. „Holy Family Hospital Foundation”, organizacja stworzona przez amerykańskich członków zakonu, nieustannie zbiera fundusze, które w istotny sposób przyczyniły się do zapewnienia ciągłości funkcjonowania szpitala (<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/bethlehems-hospital> [dostęp: 16.10.2025]).

Poszczególne stowarzyszenia krajowe Zakonu Maltańskiego są odpowiedzialne za organizację i zarządzanie obozami w Chabrouh w Libanie. Pracują tu, oprócz Libańczyków, wolontariusze z Austrii, Czech, Francji, Niemiec, Włoch, Holandii, Palestyny, Hiszpanii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii. Wolontariusze spędzają w ramach swego pobytu w obozie sześć pełnych dni, zapewniając jego mieszkańcom pomoc, opiekę i cenną relację jeden na jeden, której większości z nich – cierpiących na porażenie mózgowe, zespół Downa, autyzm, epilepsję – brakuje w codziennym życiu. Każdego dnia organizowane są różnorodne zajęcia, takie jak spacer, gry, śpiewy, ogniska, modlitwy, przedstawienia teatralne, wycieczki na plażę latem, zjeżdżanie na sankach zimą. Komitet ds. Bezpieczeństwa i Ochrony stale monitoruje sytuację i jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo wszystkich wolontariuszy przez cały czas (<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/youth-for-lebanon/> [dostęp: 16.10.2025]).

Ponadto bieżąca działalność Zakonu polega na wspieraniu uchodźców, zwalczaniu epidemii, zapobieganiu skutkom katastrof naturalnych, prowadzeniu szpitali i przychodni, a wreszcie na szeroko rozumianej opiece społecznej. Maltańczycy wspierają ochronę prześladowanych mniejszości, takich jak społeczność Rohingya w Bangladeszu czy albinosi w Burkina Faso, a także promują programy integracyjne dla Romów w kilku krajach europejskich. Prowadzone są także tradycyjne jadłodajnie działające od wielu lat m.in. na Węgrzech, w Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Bułgarii, w ostatnim czasie rozrosły się, aby zaspokoić potrzeby uchodźców i migrantów znajdujących się w niekorzystnej sytuacji ekonomicznej. Każdego roku, poprzez swoją rozległą sieć, zakon wydaje łącznie pięć i pół miliona posiłków w swoich jadłodajniach dla ubogich oraz w ramach programów mobilnych kuchni.

W różnych krajach działania Maltańczyków mają różny charakter, zależny od miejscowej specyfiki. Na Litwie młodzi wolontariusze regularnie odwiedzają osoby starsze, żyjące samotnie w nędzy i wielkim ubóstwie. Z kolei rdzenne

społeczności zamieszkujące górzyste regiony Kolumbii otrzymują pomoc medyczną, niezbędną wobec niewydolności miejscowej służby zdrowia. W Libanie sieć ośrodków medycznych i socjalnych Zakonu Maltańskiego na terenie całego kraju gwarantuje opiekę mieszkańcom wielu wiosek. Szeroko zakrojony program pomocy więźniom – opracowany przez Amerykańskie Stowarzyszenia Zakonu – zaspokaja ich potrzeby materialne i duchowe. Obozy letnie dla młodych osób niepełnosprawnych, które odbywają się od ponad 35 lat i każdego lata w kilku krajach europejskich, promują wymianę kulturalną, socjalizację i pomagają młodym ludziom oraz ich rodzinom w pokonywaniu barier kulturowych i fizycznych (<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/social-assistance/> [dostęp: 16.10.2025]).

Siedzibą **brytyjskiej odnogi zakonu – The Most Venerable Order of St John** – jest Londyn, liczy ona obecnie 697 członków, zatrudnia zaś ponad 11 tys. osób personelu, ale jej działalność wspiera ogromna liczba wolontariuszy, według oficjalnych statystyk jest ich ponad 168 tys. (połowa z nich ma poniżej 18. roku życia), a opiekują się oni ponad 4 mln potrzebujących na całym świecie (<https://www.stjohninternational.org/who-we-are/order-of-chivalry> [dostęp: 16.10.2025]). Anglo-amerykański odłam zakonu udziela się za sprawą programu dla matki i dziecka w czterech krajach Afryki Subsaharyjskiej na imponującą skalę i objął już ponad 240 tys. osób. Uruchomiony w listopadzie 2014 roku, a działający w Afryce od lutego 2015 roku, program „Matka i dziecko” poczynił w ciągu ostatniej dekady znaczne postępy. To, co zaczęło się jako mała inicjatywa, rozrosło się do oddanego zespołu, składającego się z 26 pracowników i 380 przeszkolonych wolontariuszy z zakonu. Początkowo działania na rzecz matek i noworodków prowadzone były w Zimbabwie, Zambii, Ugandzie i Malawi. Obecnie brytyjscy joannici planują otwarcie nowego programu w Kenii. Jego celami pozostają: zmniejszenie śmiertelności matek, zmniejszenie śmiertelności noworodków i dzieci do piątego roku życia, a ponadto zwalczanie chorób zakaźnych, w tym HIV i AIDS, poprawa zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, z naciskiem na planowanie rodziny, informację i edukację (St John International Annual Report 2024). Planowane jest także, dzięki nowym funduszom, w roku 2026 uruchomienie podobnego programu w Azji (St John International Annual Report 2024). Co istotne, joannici nie kierują pomocy wyłącznie do chrześcijan. Zakon deklaruje popieranie wszelkich działań zmierzających do „duchowego i moralnego wzmocnienia ludzkości; popieranie wszelkiej działalności humanitarnej i charytatywnej na rzecz niesienia ulgi osobom chorym, cierpiącym lub zagrożonym, bez względu na różnicę rasy, klasy lub religii; oraz niesienie pomocy chorym, rannym, niepełnosprawnym lub cierpiącym” (St John International Annual Report 2024).

W ramach globalnej strategii anglosaska gałąź joannitów wdrożyła model regionalny, który sprzyja współpracy między placówkami zakonnymi w regionie Azji i Pacyfiku, Europie, na Bliskim Wschodzie i w Afryce oraz obu Amerykach.

Zakon działał aktywnie w Strefie Gazy, dopóki było to możliwe. Grupa Szpitala Okulistycznego św. Jana z Jerozolimy była jedynym charytatywnym dostawcą specjalistycznej opieki okulistycznej na Zachodnim Brzegu, w Strefie Gazy i we Wschodniej Jerozolimie, lecząc pacjentów bez względu na pochodzenie etniczne, religię czy zdolność płatniczą. W swoim szpitalu w Jerozolimie, a także w MuristanClinic, Kufr Aqab Clinic, Hebron Hospital, Anabta Clinic, Gaza Response Plan i Mobile Outreach na Zachodnim Brzegu joannici objęli pomocą w ubiegłym roku 175 500 pacjentów (o 23% więcej niż w 2023 roku), przeprowadzili ponad 4 tys. poważnych operacji i zatrudnili w roku 2024 aż 264 osoby personelu miejscowego (St John International Annual Report 2024). W ramach Planu Reagowania Kryzysowego dla Strefy Gazy leczono 31 309 pacjentów w Gazie w szeregu częściowo stacjonarnych przychodni. Szpital w Gazie nie działa jednak od 8 października 2023 roku.

Siedzibą **Baliwatu Brandenburskiego – Die Balley Brandenburg des Ritterlichen Ordens Sankt Johannis vom Spital zu Jerusalem** jest Poczdam, a podstawą prawną jego działalności jest statut z 19 kwietnia 1994 roku, zatwierdzony przez prezydenta Niemiec. Nazwy: „Balley”, „Zakon Jana”, „Johanniter” i okrąg z ośmioramiennym krzyżem są chronione na arenie międzynarodowej (<https://www.johanniter.de/johanniterorden/die-balley/> [dostęp: 16.10.2025]). W porównaniu z pozostałymi częściami zakonu jego działalność wydaje się skromna, Baliwat utrzymuje 6 placówek o charakterze medycznym z liczbą łóżek sięgającą od 12 do 17 (Siegburg, Alfter, Bonn), w tym dwie placówki dla osób zapewniających pobyt długoterminowy dla osób niepełnosprawnych umysłowo (Alfter, Siegburg), zakład dziennego pobytu dla seniorów (Bornheim-Roisdorf) oraz warsztaty terapii zajęciowej w Siegburgu. Członkowie Baliwatu Brandenburskiego pracują także w Namibii i Republice Południowej Afryki (<https://www.johanniter.de/johanniterorden/die-balley/> [dostęp: 16.10.2025]). Baliwat składa się obecnie z 18 niemieckich i 5 europejskich stowarzyszeń oraz 4 dzieł zakonnych: Joannickie Pogotowie Ratunkowe, Joannickie Wspólnoty Pomocowe, Joannicka Służba Odwiedzinowa oraz Praca Zakonna z Młodzieżą (A. von Krawitz, s. 271–273).

Formalnie filią Baliwatu Brandenburskiego jest utworzony w 1920 roku **Johanniterorden i Sverige**. Zakon św. Jana w Szwecji jest podzielony na cztery regiony, liczące łącznie około 400 członków, którzy zajmują się działaniami związanymi z grantami i innymi działaniami wolontariackimi. Na czele Zakonu Jana stoi Konwencja składająca się z dwunastu członków i przewodniczącego. Szwedzka filia zakonu realizuje dwa główne projekty: Silviahemmet – działa na rzecz promowania opieki i jakości życia osób z demencją i ich bliskich oraz finansuje Szkołę Obozową w Tallinie, która zapewnia potrzebującej młodzieży dostęp do wartościowych spotkań towarzyskich i przebywania blisko natury (A. von Krawitz, s. 271–273).

Zakon św. Jana w Holandii – Johanniter Orde in Nederland – jest zakonem rycerskim o fundacji protestancko-chrześcijańskiej. Członkostwo jest zarezerwowane dla tych, którzy należą do holenderskiej szlachty i spełniają warunki określone

przez zakon, ale prawdziwą siłą organizacji są wolontariusze (<https://www.johanniter.nl/orde/> [dostęp: 16.10.2025]). Podobnie jak w przypadku skrzydła niemieckiego, możliwości holenderskiej gałęzi zakonu są relatywnie niewielkie. Johanniter Orde in Nederland od ponad sześćdziesięciu lat organizuje niedrogie wakacje dla osób starszych wymagających opieki. Od 2019 roku oferowane są wyjazdy wakacyjne dla osób potrzebujących pomocy, np. psychologicznej, wskazówek dotyczących zdrowego trybu życia lub znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej. Wsparciem są objęte także dzieci z ubogich rodzin oraz samotni seniorzy. Podobnie jak czyni to Maltańska Służba Medyczna, joannici holenderscy udostępniają bezpłatnie karetki i autobusy do przewozu osób na wózkach inwalidzkich wielu instytucjom opiekuńczym. Beneficjenci finansują jedynie koszty paliwa. Pojazdy oznaczone maltańskim krzyżem spotkać można na ulicach Katwijk, Arnhem i Leerdam (<https://www.johanniter.nl/wat-doet-johanniter-nederland/rolstoelbussen/> [dostęp: 16.10.2025]). W Holandii około trzydziestu lokalnych grup wolontariuszy działa w placówkach opieki domowej, domach opieki i placówkach opiekuńczych, szpitalach, ośrodkach pomocy społecznej i hospicjach. Łącznie w holenderskim związku jest zrzeszonych około 3500 wolontariuszy. Zakon prowadzi ich szkolenia, opłaca ubezpieczenia wolontariuszy, jest partnerem dla koordynatorów wolontariatu, publikuje materiały informacyjne i organizuje dni kontaktowe. Johanniter Orde in Nederland jest członkiem NOV (Holenderskie Organizacje Wolontariatu) oraz Johanniter International (<https://www.johanniter.nl/wat-doet-johanniter-nederland/nieuwe-activiteiten/> [dostęp: 16.10.2025]).

Wspomniałem już, że część przedsięwzięć Zakonu Maltańskiego organizowana jest siłami wszystkich jego gałęzi. Jednym z obszarów największej aktywności Szpitalników jest Afryka. Tutejsze inicjatywy mają przede wszystkim wymiar pomocowy w zakresie krótkofalowej opieki, dostarczania żywności, ale też w szeroko rozumianej działalności edukacyjnej. Nie sposób szczegółowo omówić wszystkich aspektów tej działalności z podziałem na poszczególne państwa, z tego też względu posłużę się przykładami ilustrującymi całą złożoność problemu. W Burundi zakon współpracuje od 2021 roku z miejscowymi organizacjami NGO, kierując pracami w mieście Gitenga m.in. dotyczącymi rekultywacji gruntów rolnych, przeznaczając tylko w 2022 roku ponad 80 tys. dolarów, subsydiując produkcję rolną i tym samym zmniejszając klęskę głodu (Wewnętrzny raport zakonu, 2022).

Co ciekawe, joannici udzielają pomocy ubogim i osobom w kryzysie bezdomności także w USA: funkcjonują tu placówki zakonne Nowym Jorku, Houston, działają one na zasadzie organizacji non-profit. Organizowane są także akcje pomocowe, np. po huraganach na Florydzie w 2021 roku zakon przekazał 100 tys. dolarów na bieżące potrzeby mieszkańców (General report: the Americas Priory (USA), 2021).

W Kanadzie zakon obecny jest od przeszło 125 lat, organizuje głównie stacje pogotowia ratunkowego (Fletcher 1979). W Australii początki joannickiego pogotowia ratunkowego sięgają Brygady Pogotowia Ratunkowego św. Jana. Organizacja

ta świadczyła formalne usługi pogotowia ratunkowego do około 1959 roku, kiedy to system opieki stopniowo przesunął się w kierunku finansowanych przez rząd usług pogotowia ratunkowego w większości części regionu, przy czym niektóre części Australii i Nowej Zelandii nadal polegają na **St John Ambulance** w celu świadczenia usług pogotowia ratunkowego (Hunt 2010).

W Szwajcarii realizowany jest zakonny program pracy z osobami z niepełnosprawnością (Report: Helping those who need our support the most, Charity Deutschschweiz Priory (CH), 2022). Realizowany jest on w trzech obszarach: szkoła wyrównawcza uczy i wspiera dzieci i młodzież zgodnie z ich potrzebami. Uczy się tu około 100 uczniów klas średnich i wyższych, Dział produkcji i usług oferuje kształcenie zawodowe, a także różnorodne zajęcia w zakładach pracy chronionej, takich jak ogrodnictwo, florystyka, rękodzieło artystyczne, gastronomia itp., wreszcie, co nie mniej ważne, instytucja dba o osoby przebywające w akademikach i mieszkaniach współdzielonych Fundacji Balm, ucząc jak największej niezależności w życiu codziennym (<https://www.johanniter.nl/wat-doet-johanniter-nederland/nieuwe-activiteiten/> [dostęp: 16.10.2025]).

Oficjalnie Zakon Maltański powrócił do Polski w dniu 17 października 1992 roku, a prezesem został Władysław Tarnowski. Mikołaj Radziwiłł został natomiast prezesem Fundacji Świętego Jana Jerozolimskiego „Pomoc Maltańska” (Lange 2014, s. 142). W 1993 roku otwarto w Poznaniu Specjalistyczną Przychodnię Onkologiczną „Pomoc Maltańska” Fundacji Świętego Jana Jerozolimskiego przy parafii św. Jana Jerozolimskiego za Murami z blisko 50-osobowym personelem (Lange 2014).

Maltańskie Centrum Pomocy „Komandoria” funkcjonuje przy ulicy Świętojańskiej 1 w Poznaniu, a więc na terenie dawnej komandorii. Pomoc udzielana jest w nowoczesnym, czterokondygnacyjnym budynku, wyposażonym w wysokiej klasy sprzęt diagnostyczny. W listopadzie 2013 roku Fundacja Polskich Kawalerów Maltańskich powołała **Maltańskie Gabinety Specjalistyczne**, które również mieszczą się w nowym budynku i kontynuują pracę dotychczas istniejącej przychodni, jednocześnie rozszerzając zakres świadczonych usług o szereg nowych specjalności. Pracuje tu obecnie ok. 35 lekarzy specjalistów. Powstały następujące specjalistyczne poradnie: chirurgiczna, chirurgii onkologicznej, internistyczna, gastroenterologiczna, dietetyczna, kardiologiczna, endokrynologiczna, reumatologiczna, dermatologiczna, okulistyczna, nefrologiczna, ortopedyczna, pulmonologiczna, urologiczna, psychiatryczna, psychologiczna, pediatriczna, rehabilitacyjna. Z funduszy sponsorów, uzyskanych m.in. w czasie Maltańskich Koncertów Charytatywnych, zakupiono specjalistyczny sprzęt do nowej placówki. Powstała również pracownia densytometryczna wyposażona w nowoczesny densytometr do badania gęstości kości oraz pracownia ultrasonograficzna wyposażona w ultrasonograf o szerokim spektrum diagnostycznym (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/centrum-pomocy-poznan/>; [dostęp: 17.10.2025]).

W październiku 2013 roku rozpoczął tu także działalność oddział **Warsztatów Terapii Zajęciowej Fundacji Polskich Kawalerów Maltańskich „Pomoc Maltańska”**. W zajęciach bierze udział 20 osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym i znacznym. Pod okiem wykwalifikowanych instruktorów i terapeutów rozwijają oni swoje umiejętności w czterech pracowniach: rękodzieła artystycznego, plastycznej, gospodarstwa domowego oraz umiejętności społecznych. Gotują obiady, pieką ciasteczka, malują obrazki na szkłe, ozdabiają świeczniki i inne przedmioty metodą decoupage, wyszywają. Prowadzona jest również rehabilitacja ruchowa, w której biorą udział wszyscy uczestnicy WTZ (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/warsztaty-terapeutyczne-poznan/> [dostęp: 17.10.2025]).

Kolejnym dziełem Fundacji Polskich Kawalerów Maltańskich „Pomoc Maltańska”, które prowadzi swoją działalność w Centrum Pomocy Maltańskiej „Komandoria” przy ul. Świętojańskiej 1 w Poznaniu, jest **Ośrodek Geriatryczno-Gerontologiczny „Pro Seniores”**. Celem Ośrodka jest wspieranie osób starszych, przeciwdziałanie samotności, poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin, odkrywanie i rozwijanie pasji oraz rehabilitacja ruchowa. Prowadzone są tu spotkania integracyjne, zajęcia kulturalne, artystyczne, rekreacyjne oraz wspólne spacer. Seniorzy mogą liczyć na nieodpłatne wsparcie psychologa, pedagoga, prawnika. Warto dodać, że Ośrodek współfinansowany jest przez Miasto Poznań (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/osrodek-geriatryczno-gerontologiczny-pro-seniores/> [dostęp: 17.10.2025]).

Świetlica Opiekuńczo-Wychowawcza „Oratorium Maltańskie” zaprasza dzieci w wieku od 7 do 13 lat na zajęcia, które odbywają się trzy razy w tygodniu (w poniedziałki, środy i piątki). W placówce prowadzone są zajęcia edukacyjno-wychowawcze, techniczno-artystyczne, komputerowe, taneczno-sportowe, socjoterapeutyczne. Dzieci uczestniczą w imprezach kulturalnych i wycieczkach. Przygotowują przedstawienia teatralne, a trening kulinarny wskazuje zasady zdrowego i racjonalnego odżywiania. Świetlica współfinansowana jest przez Miasto Poznań (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodkimaltanskie/> [dostęp: 17.10.2025]).

Warsztaty Terapii Zajęciowej Fundacji Polskich Kawalerów Maltańskich funkcjonują przy ul. Miastkowskiej 128/132. Działają one w ramach Fundacji Polskich Kawalerów Maltańskich – Pomoc Maltańska, która jest organizacją pożytku publicznego, zajmującą się m.in. działalnością charytatywną i dobroczynnością. Warsztaty istnieją od 1 kwietnia 2005 roku, w pobliżu lotniska Ławica, w przyziemiu budynku parafialnego kościoła pod wezwaniem Objawienia Pańskiego. Warsztaty terapii zajęciowej zajmują się codzienną opieką nad osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Do WTZ uczęszcza ok. 30 osób niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu umiarkowanym i znacznym, które są dowożone busami należącymi do fundacji polskich kawalerów maltańskich. W placówce prowadzona jest tera-

pia w sześciu pracowniach: gospodarstwa domowego, komputerowej, rękodzieła, muzycznej, plastycznej i ceramicznej (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/warsztaty-terapeutyczne-poznan/> [dostęp: 17.10.2025]). Podopieczni warsztatów biorą udział w wielu imprezach sportowych (przygotowaniem zawodników do startów zajmuje się rehabilitant), mają wyjazdy na hipoterapię, nad jeziora, na pikniki sportowe, biorą udział w wielu konkursach i festiwalach muzycznych czy plastycznych, np. w Trzciance, Przygodzicach, Jarocinie, Wolsztynie, Szprotawie, Środzie Wielkopolskiej, Puszczykowie, Dopiewcu. W okresie wakacyjnym dzieci wyjeżdżają na tygodniowy pobyt nad morzem (Dębki k. Karwi). Zimą organizowane są wyjazdy do Zielonki, koło Murowanej Gośliny.

Ponadto w najbliższej okolicy Poznania, w Puszczykowie, zakon prowadzi jeszcze jedną placówkę: Dom Pomocy Maltańskiej w Puszczykowie działa od 1 lipca 2000 roku jako Środowiskowy Dom Samopomocy na podstawie umowy zawartej 30 grudnia 1999 roku pomiędzy Fundacją Polskich Kawalerów Maltańskich „Pomoc Maltańska” a Powiatem Poznańskim. Placówka przeznaczona jest dla osób dorosłych, które ukończyły szesnasty rok życia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, które nie mogą podjąć zatrudnienia nawet w warunkach chronionych. Aktualnie w zajęciach uczestniczy 28 osób, które zamieszkują na terenie gmin: Mosina, Puszczykowo i Luboń. Prowadzone są tu zajęcia plastyczne, zajęcia z szycia itp. (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/dom-pomocy-puszczykowo/> [dostęp: 17.10.2025]).

Na terenie Polski Związek Polskich Kawalerów Maltańskich prowadzi działalność także w takich ośrodkach i formach, jak: **Maltańskie Centrum Pomocy pw. bł. Gerarda w Barczewie**¹, **Maltański Ośrodek Pomocy w Katowicach**, gdzie funkcjonuje także **Maltańskie Centrum Edukacji**. W Krakowie działają **Maltańskie Centrum Pomocy Niepełnosprawnym Dzieciom i Ich Rodzinom** oraz **Niepubliczne Przedszkole Specjalne Związku Polskich Kawalerów Maltańskich**, w Szydlaku funkcjonuje **Dom Pomocy Społecznej Michała Archaniola**, w Warszawie natomiast uruchomiono **Kuchnię Św. Jana** oraz **Klub Seniora** (<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/> [dostęp: 17.10.2025]). Ponadto działa w naszym kraju **Maltańska Służba Medyczna**, której cele to: prowadzenie szkoleń z zakresu pierwszej pomocy, zabezpieczenia medyczne uroczystości religijnych, imprez masowych, spotkań oraz organizacja transportów medycznych. **Maltańska Grupa Szybkiego Reagowania** uczestniczyła w pomocy poszkodowanym podczas katastrofy budowlanej zawalenia się dachu w hali Międzynarodowych Targów Katowickich w Chorzowie podczas Międzynarodowych Targów Gołębi Poczтовых w 2006 roku (<https://pomocmaltanska.org/dzialalnosc/zabezpieczania-medyczne-imprez/> [dostęp: 17.10.2025]). W Katowicach uruchomiono **Centrum**

¹ Od kwietnia 2024 roku placówka w Barczewie przeszła pod opiekę samorządu powiatu olsztyńskiego i działa przy wsparciu zakonu jako Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej w Dobrym Mieście.

Informacji i Aktywizacji Zawodowej dla Cudzoziemców, mocno angażujące się w pomoc imigrantom z Ukrainy. Bardzo wiele działań projektowych, które pominię w tym opracowaniu, realizowane jest w oparciu o działania licznych wolontariuszy.

Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, instytucja powołana w Ziemi Świętej w trakcie trzeciej krucjaty, podczas oblężenia Akki, należał do grupy największych zakonów rycerskich. W okresie rządów czwartego wielkiego mistrza niemieckiego zakonu, Hermana von Salza, Krzyżacy podjęli zrazu nieudaną próbę stworzenia władztwa terytorialnego w ziemi Burza, na pograniczu węgiersko-kumańskim (Biskup, Labuda 1986), a następnie osiedli w ziemi chełmińskiej dzięki życzliwości książąt Henryka Brodatego i Konrada Mazowieckiego². Krzyżacy korzystali tu także ze wsparcia, jakiego udzielił im cesarz Fryderyk II Hohenstauff (Hauziński 2000). Na ziemiach wydartych Prusom utworzyli państwo zakonne istniejące do 1525 roku.

Już w 1220 roku Krzyżacy zorganizowali pierwszy szpital w Europie w Halle, natomiast przed 1227 rokiem w baliwatach niemieckich zakon prowadził 27 szpitali, a kolejnych kilkanaście zorganizował przed połową XIV wieku (Grzegorz 1983). Od 1242 roku, na mocy dyplomu wydanego przez legata papieskiego Wilhelma z Modeny, Krzyżacy przejęli patronat nad szpitalami w Toruniu i Elblągu (*Preussischen Urkundenbuch*, Bd. 1, 1, C. Philippi, P. Woelky (ed.), Königsberg 1882, nr 138). Krzyżacki patronat miały także dwa szpitale w Gdańsku (św. Ducha w Głównym Mieście i św. Elżbiety w Starym Mieście), a także szpitale w Chojnicach, Człuchowie, Gniewie, Toruniu, Chełmie, Brodnicy, Grudziądzu, Kowalewie Pomorskim. W XIV wieku ich liczba powiększyła się jeszcze o kilkanaście³. W ślad za templariuszami zakon krzyżacki uruchomił oprócz szpitali także lecznice zakonne, zwane infirmeriami. W ciągu XIV i XV wieku te placówki „medyczne” podzielone zostały na firmerie dla panów zakonnych (*Herrenfirmarie*), w których leczyli się lub dożywali swoich lat rycerze krzyżaccy i kapłani zakonni oraz lecznice dla służby (*Dienerfirmarie*) (Grzegorz 2006). Te ostatnie nie były zlokalizowane na zamkach, lecz na podzamczach. Szpitale zakonne zapatrzone były w kaplicę, kuchnię, piwnicę, łaźnię i stajnię, a każdy rycerz miał osobną izbę (Grzegorz 1983, s. 62–63). Podopiecznymi opiekowały się

² Na temat sprowadzenia Krzyżaków do Polski zob.: S. Kętrzyński (1903), *O powołaniu Krzyżaków przez księcia Konrada*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 45, s. 125–230; K. Tymieniecki (1935), *Misja polska w Prusiech i sprowadzenie Krzyżaków*, Toruń; K. Górski (1946), *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk–Bydgoszcz, s. 30 i nn. Rolę księcia śląskiego Henryka Brodatego w sprowadzeniu zakonu omawia B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy* (1975), Warszawa, s. 208–220; tenże (1976), *Sprawy pruskie w polityce Henryka Brodatego*, „Zapiski Historyczne” 41, z. 4, s. 27–43.

³ Pełne zestawienie w: M. Grzegorz (1983, s. 58–61).

z reguły matki szpitalne, natomiast z wykształconym w lekarskim fachu personelem mamy do czynienia sporadycznie (Grzegorz 1983, s. 64).

Zakon krzyżacki wyrugowany najpierw ze swych pruskich (1525), a następnie inflanckich (1561) posiadłości przez kilka wieków funkcjonował w krajach niemieckich. Wciąż realizowano także pierwotne powołanie niemieckiego bractwa, a mianowicie prowadzenie hospicjów i szpitali. Pod koniec XVIII wieku zakon liczył ok. 60 rycerzy i 71 księży. Od 1809 roku, w wyniku przeprowadzonej przez Napoleona likwidacji zakonu w Rzeszy, jego stolicą stał się Wiedeń (Bayard 2010, s. 123). Kierunek nowej działalności nadał wielki mistrz Maximilian Joseph von Osterreich-Este (1835–1863), który na nowo wprowadził konwenty księży i reaktywował Instytut Sióstr Zakonnych (Bom 2012, s. 23, 24). Krzyżacy zaczęli zakładać szpitale (we Freudenthalu oraz w Opawie) i szkoły, prowadzone głównie przez siostry zakonne. Pod nadzorem zakonnym funkcjonowało 18 szkół, z personelem liczącym 100 osób i liczbą uczennic przekraczającą 3000 (Bayard 2010, s. 132).

Kolejny okres w dziejach oświatowej misji Krzyżaków przypada na czas po wielkiej reformie tej organizacji, związanej z odejściem od tradycji wojskowych na rzecz skupienia się na działalności dobroczynnej, szpitalnej i edukacyjnej. Już w 1929 roku Krzyżacy stali się zgromadzeniem wyłącznie duchownym, nie wyświęcano już rycerzy, a jedynie sporadycznie powoływano rycerzy honoru.

Niestety, kolejne lata okazały się tragicznym okresem w dziejach niemieckiego zgromadzenia. W 1938 roku Adolf Hitler rozwiązał struktury zakonne w Niemczech i Austrii. Do 1939 roku domy zakonne istniały jeszcze w Jugosławii, Czechosłowacji i we Włoszech. Sytuacja zmieniała się dynamicznie wraz z zajmowaniem przez wojska niemieckie wspomnianych terytoriów. Tuż po wojnie, 24 marca 1947 roku Republika Austriacka dokonała przywrócenia zakonowi wszystkich jego praw. W tym samym czasie nowe władze komunistyczne dokonały wysiedlenia z Czechosłowacji ok. 30 księży i 200 sióstr zakonnych.

Obecna nazwa brzmi: Zakon Sióstr, Braci i Familiarów Domu Niemieckiego Najświętszej Marii Panny w Jerozolimie. Krzyżacy funkcjonują współcześnie jako zakon zajmujący się szeroką działalnością charytatywną, wychowaniem chrześcijańskim dzieci, młodzieży i dorosłych oraz opieką nad chorymi, starszymi i biednymi ludźmi. Reguły funkcjonowania zostały zatwierdzone przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego 11 października 1993 roku w Rzymie. W czasach współczesnych zakon składa się z dwóch zgromadzeń: braci i sióstr. Obok braci duchownych, mających święcenia kapłańskie, działają również bracia świeccy oraz bracia oblaci, którzy nie są związani ślubami zakonnymi. Wszyscy członkowie zakonu zobowiązani są do składania ślubów wieczystych, poprzedzonych postulatem, rocznym nowicjatem. Funkcjonują prowincje zakonne: niemiecka, austriacka, włoska, słoweńska oraz czesko-słowacka (Pogoda-Kołodziejczak 2011, s. 90–92).

W 2000 roku zakon niemiecki liczył ok. 40 duchownych, 10 braci świeckich i prawie 300 sióstr. Wielkim mistrzem był wówczas Arnold Wieland. W tym samym roku kapituła generalna wybrała jego następcę Bruno Plattera (ur. 1944), aktualnie wielkim mistrzem jest Frank Bayard (ur. 1971, MBA, wybrany w 2018 roku i w 2024 roku na drugą kadencję). Siedzibą wielkiego mistrza jest Wiedeń. Obecnie prowincje i baliwaty zakonu funkcjonują w Austrii, Niemczech, Włoszech, Słowenii, Czechach i na Słowacji. Familiarze zakonu działają także w Belgii (Platter 2010, s. 36). Zakon liczy 1100 członków, w tym 120 kapłanów, którzy są odpowiedzialni za duszpasterstwo ponad 100 tys. wiernych w parafiach i innych placówkach zakonu. 82 siostry zakonne są zaznajomione z zadaniami duszpasterskimi i charytatywnymi, są aktywne w edukacji i wychowaniu (Ratajczak 2024, s. 143–162). Do obowiązków sióstr, w świetle reguły z 1988 roku, należy m.in. nauczanie i wychowanie młodzieży, opieka nad socjalnie wyobcowanymi i niepełnosprawnymi dziećmi (Belaj 1995, s. 59). Stopniowo znaczenia nabrała też działalność pedagogiczna w zakresie poradnictwa i terapii osób uzależnionych, zwłaszcza cierpiących na chorobę alkoholową (w samych Niemczech jest to 65 placówek, z których ponad 50 poświęca się szczególnie poradnictwu) (Platter 2010, s. 27).

Działania na polu opieki socjalnej prowadzone są w kilkunastu placówkach zakonu. Wymienić tu można Dom Spokojnej Starości w Siegsdorf (Alten- und Pflegeheim Siegsdorf - Grüß Gott [dostęp: 2.04.2025]), Dom Seniora w Regensburgu (www.deutschordenshaus-regensburg.de/index.php/st-aegid/st-aegid-startseite.html) (prowadzony przez siostry zakonne), Grupa Domów Starości im. Konrada Adenauera w Kolonii, Lindar, Erfurcie i Jenie (<https://www.seniorendienste.de/>) (w sumie jest to 10 różnego rodzaju przedsięwzięć i fundacji). Siostry zakonne od lat sześćdziesiątych XX wieku prowadzą w Passau w Niemczech seminarium opieki nad dziećmi przedszkolnymi oraz Akademię Pedagogiki Społecznej.

Placówka w Regensburgu oferuje pełną i długoterminową opiekę stacjonarną. Większość podopiecznych mieszka w jednoosobowych pokojach. W zakres usług wchodzi także opieka nad osobami dotkniętymi demencją, a pensjonariusze mogą liczyć na wszelkie udogodnienia. Istnieje tu także możliwość wsparcia w zakresie pełnej opieki krótkoterminowej, z której mogą skorzystać osoby opiekujące się w swoich domach chorymi i seniorami w sytuacji np. krótkiego wyjazdu, urlopu czy np. choroby opiekuna. Placówka podejmuje się opieki krótkoterminowej w przypadku nagłego pogorszenia się stanu zdrowia, zapewniając na miejscu diagnostykę prowadzącą do podjęcia decyzji o ewentualnym przyjęciu podopiecznego na stałe.

Niekiedy taki pobyt przekształca się w „opiekę wytchnieniową”, pozwalającą zarówno pacjentowi, jak i jego rodzinie na regenerację fizyczną i psychiczną. Taka opieka jest objęta dofinansowaniem przez odpowiednią kasę chorych z rocznym budżetem, który obecnie wynosi 1612 euro. Takie wsparcie jest konieczne, ponieważ ubezpieczony musi zapłacić dopłaty za zakwaterowanie i wyżywienie oraz koszty inwestycyjne.

W Grevenbroich funkcjonuje Haus St. Stephanus oferujący zarówno stacjonarną, jak i doraźną ambulatoryjną pomoc dla dzieci i młodzieży (www.haus-st-stephanus.de [dostęp: 2.04.2025]). Placówka oferuje pomoc psychologiczną i pedagogiczną, wspiera finansowo i lokalowo swoich podopiecznych po opuszczeniu domu. Funkcjonują tu: rodzinna grupa terapeutyczno-diagnostyczno-rodzinna dla młodzieży, dzienna grupa pedagogiczna i terapia rodzinna traumy w Neuss, systemowe działania w terapii uzależnień i wiele innych. Podobne placówki znajdziemy w pozostałych prowincjach zakonnych – w Tyrolu, Austrii, Włoszech, na Sycylii, w Czechach.

W sposób szczególny w działalność opiekuńczą zaangażowane są siostry zakonu krzyżackiego. Zgromadzenie Sióstr Zakonu Niemieckiego składa się z sześciu prowincji: niemieckiej (Passau, Tittling, Bad Alexanderbed, Windischeschenbrach, Klinggen-Blumenthal, Kevelger, Kolonia-Brück, Frankfurt nad Menem, Bad-Morgenheim, Wetter, Rinchach, Frachslanders, Aschau), austriackiej (Wiedeń, Friesch, Einöd), włoskiej (Rzym, Lana, Völlau, St. Pankratz-Ulten, St. Leonard, St. Michael-Eppan, Passeier, Lengmoos-Ritten, Kardaun-Bolyano), czesko-słowackiej (Opawa, Topolcany, Velke Ripnany) i słoweńskiej (Lublana, Velika Nedelja, Ptuj, Ormoži, Miklauz Priomožu), w których zajmują się przede wszystkim działalnością charytatywną, duszpasterską i katechetyczną (www.haus-st-stephanus.de, s. 92.).

Na działalności charytatywnej skupia się stowarzyszenie świeckich, tzw. fami-lares, związanych z zakonem bez obowiązku składania ślubów zakonnych – Verein der Freunde und Förderer des Deutschen Ordens St. Mariens zu Jerusalem. Jego początki sięgają roku 1957, a obecnie składa się z ponad 600 członków. Instytucja ta zorganizowana jest w trzy baliwaty: Niemcy, Austria i północne Włochy, w skład których wchodzi poszczególne komturie, ponadto funkcjonuje komturia Alten Biesen w Belgii.

W lipcu 1991 roku została powołana Fundacja Zakonu Niemieckiego – Deutsch-ordenstiftung z siedzibą w Vaduz w Księstwie Lichtenstein. Jej celem jest działanie na terenach objętych działaniami wojennymi, a pierwszym zadaniem stała się pomoc w zakresie dostarczania żywności i leków na terenie byłej Jugosławii pogrążonej w wojnie domowej (www.haus-st-stephanus.de, s. 93).

W porównaniu z Zakonem Maltańskim działania Zakonu Niemieckiego wydają się skromne, należy jednak zauważyć, że zupełnie inne były losy tych dwóch zgromadzeń. Niezwykle jest jednak co innego, zdolność obu zakonów do adaptacji w zmieniających się warunkach politycznych, ekonomicznych, społecznych. To, co łączy oba zakony o średniowiecznych, rycerskich korzeniach, to powrót do pierwotnej idei ich funkcjonowania. Celem, dla którego zostały one powołane – odpowiednio w XI i pod koniec XII wieku – była opieka nad chorymi, rannymi, biednymi, wdowami i sierotami. Wtórnie oba zakony zmieniły swój profil działania w kierunku military-

zacji, zachowując wszakże swoją szpitalną część, by po wiekach skoncentrować się na szeroko rozumianej działalności społecznej i pomocowej, a także edukacyjnej. Nie sposób ich działań zestawiać z innymi, licznymi organizacjami pomocowymi. Towarzyszy obu zakonom nimb wielowiekowych dokonań. Dysponują one znacznie większymi środkami, wspomagane są pracą setek tysięcy wolontariuszy, a udzielają pomocy milionom potrzebujących na całym świecie.

BIBLIOGRAFIA

- Bayard F. (2010), *Zmiana czasów – czasy w zmianach. Długi XIX wiek*, w: *Zakon krzyżacki w historii, ideologii i działaniu – symbole dziejowe*, J. Gancewski (red.), Olsztyn.
- Belaj M. (1995), *Siostry zakonu niemieckiego*, w: *Przeszłość i terażniejszość zakonu niemieckiego. Materiały z sympozjum odbytego 12 czerwca 1993 r. w Muzeum Zamkowym w Malborku z udziałem Wielkiego Mistrza opata dr. Arnolda Wielanda z Wiednia*, W. Jedliński (red.), Malbork.
- Biskup M., Labuda G. (1986), *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach. Gospodarka – społeczeństwo – państwo – ideologia*, Gdańsk.
- Bom M.M. (2012), *Women in the Military Orders of the Crusades*, New York.
- Buttigieg E. (2014), *Suwerenny Wojskowy Zakon Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego, zwany Rodyjskim i Maltańskim: zarys historii Zakonu Maltańskiego*, w: *Joannici i ich związki z ziemiami polskimi*, P. Deles, P. Mrozowski (red.), Warszawa, s. 15–112.
- Duchesne D. (2014), *A Compassionate Calling: Hospitaller Monks and Founding the Order of St John*, Canberra.
- Fletcher I. (1979), *Aid, first and foremost: a brief outline history of the St John Ambulance Association and Brigade*, „Injury”, vol. 11, Issue 2, s. 104–109.
- General report: the Americas Priory (USA) (2021).
- Górski K. (1946), *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk–Bydgoszcz.
- Grzegorz M. (1983), *Rola szpitalnictwa w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV w., w: Wkład starożytności, średniowiecza i renesansu w rozwój nauk medycznych. Wybór materiałów z sesji naukowej Toruń 12–13 września 1980 r.*, W. Wróblewski (red.), Toruń.
- Hauziński J. (2000), *Imperator „końca świata” Fryderyk II Hohenstauf (1194–1250)*, Gdańsk.
- Hunt G. (2010), *First to Care: 125 Years of the Order of St John New Zealand, 1885–2010*, Auckland.
- Kętrzyński S. (1903), *O powołaniu Krzyżaków przez księcia Konrada*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 45, s. 125–230.
- Krawitz von A. (2014), *Baliwat Brandenburski Rycerskiego Zakonu Szpitalników św. Jana Jerozolimskiego – ewangelicka gałąź zakonu joannitów*, w: *Joannici i ich związki z ziemiami polskimi*, P. Deles, P. Mrozowski (red.), Warszawa, s. 271–273.
- Lange T.W. (2014), *U progu XIX wieku*, w: *Joannici i ich związki z ziemiami polskimi*, P. Deles, P. Mrozowski (red.), Warszawa.
- Platter B. (2010), *Zakon krzyżacki dzisiaj na tle charakterystycznych, historycznych cech jego działalności*, w: *Zakon krzyżacki w historii, ideologii i działaniu – symbole dziejowe*, J. Gancewski (red.), Olsztyn.
- Pogoda-Kołodziejczak A. (2011), *Zakon krzyżacki w literaturze polskiej i niemieckiej XIX i pierwszej połowy XX wieku*, Warszawa.
- Preussischen Urkundenbuch* (1882), Bd. 1, 1, C. Philippi, P. Woelky (ed.), Königsberg.

- Ratajczak K. (2006), *Jak opiekowano się najstarszymi członkami konwentów w zakonie krzyżackim?*, w: *Starość – wiek spełnienia, Funeralia Lednickie. Spotkanie 8*, W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński (red.), Poznań, s. 251–257.
- Ratajczak K. (2019), *Działalność socjalna Joannitów w Poznaniu (średniowiecze – czasy współczesne)*, w: *Zagrożenia jednostki we współczesnym świecie. Ohrožení jedince v současné společnosti. Threat to the individual in the contemporary society*, M. Walenciak, S. Hoferková (red.), Dąbrowa Górnicza, s. 101–108.
- Ratajczak K. (2024), *Zakon krzyżacki wobec oświaty i szkolnictwa oraz działalności dobroczynnej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 61, s. 143–162.
- Ratajczak K. (2025), *Szpitalnictwo w zakonie świętego Jana Jerozolimskiego w średniowieczu*, w: *Medicina antiqua, mediaevalis et moderna. Historia – filozofia – religia*, t. 4, L. Kostuch, S. Konarska-Zimnicka, B. Wojciechowska (red.), Kielce, s. 113–131.
- Report: Helping those who need our support the most, Charity Deutschschweiz Priory (CH) (2022).
- Sire H.J.A. (2000), *Kawalerowie maltańscy*, Warszawa.
- Tymieniecki K. (1935), *Misja polska w Prusiech i sprowadzenie Krzyżaków*, Toruń.
- Zientara B. (1975), *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa.
- Zientara B. (1976), *Sprawy pruskie w polityce Henryka Brodatego*, „Zapiski Historyczne” 41, z. 4, s. 27–43.

Netografia

- Alten- und Pflegeheim Siegsdorf - Grüß Gott [dostęp: 2.04.2025].
<https://johanniterorden.se/sv> [dostęp: 16.10.2025].
<https://pomocmaltanska.org/dzialalnosc/zabezpieczania-medyczne-imprez/> [dostęp: 17.10.2025].
<https://www.johanniter.de/johanniterorden/die-balley/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.johanniter.de/johanniterorden/die-balley/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.johanniter.nl/orde/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.johanniter.nl/wat-doet-johanniter-nederland/nieuwe-activiteiten/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.johanniter.nl/wat-doet-johanniter-nederland/rolstoelbussen/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/bethlehems-hospital> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/social-assistance/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/volunteers/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.orderofmalta.int/humanitarian-medical-works/youth-for-lebanon/> [dostęp: 16.10.2025].
<https://www.seniorendienste.de/> [dostęp: 2.04.2025].
<https://www.orderofmalta.int/news/fra-john-dunlap-81st-grand-master-of-the-order-of-malta/> [dostęp: 11.03.2026].
<https://www.stjohninternational.org/who-we-are/order-of-chivalry> [dostęp: 16.10.2025].
<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/centrum-pomocy-poznan/> [dostęp: 17.10.2025].
<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/warsztaty-terapeutyczne-poznan/> [dostęp: 17.10.2025].
<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/osrodek-geriatryczno-gerontologiczny-pro-seniores/> [dostęp: 17.10.2025].
<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/> [dostęp: 17.10.2025].

<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/warsztaty-terapeutyczne-poznan/> [dostęp: 17.10.2025].

<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/dom-pomocy-puszczykowo/> [dostęp: 17.10.2025].

<https://zakonmaltanski.pl/dzialalnosc/centra-pomocy-i-osrodki-maltanskie/> [dostęp: 17.10.2025].

Order of Malta: The mission to help the sick and the needy: www.orderofmalta.int/medical-and-humanitarian-activities/55/the-mission-to-help-the-sick-and-the-needy/?lang=en [dostęp: 9.12.2013].

St John International Annual Report 2024 dostępny w: <https://www.stjohninternational.org/who4-we-are/order-of-chivalry> [dostęp: 16.10.2025].

www.deutschordenshaus-regensburg.de/index.php/st-aegid/st-aegid-startseite.html [dostęp: 2.04.2025].

www.haus-st-stephanus.de [dostęp: 2.04.2025].